

1977 İLKBAHARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN GÖRÜNÜMÜ

gürel tüzün

1976 yılına ilişkin ekonomik verilerin incelenmesi, bu yılın bundan öncekilerden pek farklı olmadığını gösteriyor. Enflasyon, ödemeler dengesi güçlüğü, işsizlik gibi sorunlar, giderek şiddetlenen bir biçimde etkilerini sürdürüyorlar, öte yanda, genelde Türkiye ekonomisinin, özeldede sanayi yapılarından kaynaklanan yapısal nitelikteki sorunlarla uğraşmada geçici önlemlere başvurma olgusu da sürdürülüyor. Bu açılardan ele alındığında, 1976'nın Türkiye ekonomisine fazla bir yenilik getirmedeği ortada. Buna karşılık, 1976 yılı bu sorunların yapısal niteliğini daha bir açık seçik ortaya çıkardı.

PLANLAMA VAR MI, YOK MU ?

Geçtiğimiz yıl iyice belirginleşen bir diğer olgu ise Türkiye'deki planlamanın niteliği oldu. Ekonomiyi yönlendirmek bir yana, planlama örgütü, bir danışma organı olma niteliğini bile yitirmek üzere. Plan, program hedefleri ile gerçekleştirmelerin karşılaştırılması bunun en iyi kanıtlarını sergiliyor. Çeşitli bakanlıklarda ve başbakanlıkta, bir anlamda planlamaya alternatif, danışma kurumlarının oluşturulması, plan hedeflerinin kamu kesimi için bi-

le bağlayıcılığını yitirmesi de bu görüşü doğruluyor.

Plan ve programlar ile gerçekleştirme arasındaki farklar, herşeyden önce, gayri safi milli hasılanın (GSMH) ve sektörlerin büyüme hızında görülmekte. Örneğin, GSMH'nın 1976 içinde Z 7,9 artması amaçlanmışken, bu artış % 7,2 düzeyinde kaldı, öte yanda, Z 18 artması öngörülen imalat sanayi üretimini % 13,6 artarken, % 7,7 büyümesi öngörülen hizmetler kesiminin büyüme hızı Z 8,9 oldu. Yatırımlar açısından da benzer bir durum var: 1976'da sanayi yatırımlarının Z 65,1 artması öngörülüyordu; oysa gerçekleşme Z 28,2 düzeyinde kaldı. 1975'de bu oranların, sırasıyla, Z 33,8 ve Z 10,7 olduğu gözönünde tutulacak olursa, planlamanın başarısızlığı ve plan hedeflerinden geride kalmanın özellikle sanayide çok önemli olduğu anlaşılabilir.

Sanayideki geri kalma salt 1976'ya özgü değil. 1974 ve 1975'de de aynı olguyla karşılaştı Türkiye ekonomisi. Bu durumun önemli nedenlerinden birisi sanayi yatırımlarının planlanan düzeye ulaşmaması, örneğin, 1975'de yatırımların Z 44,7 sinin sanayiye gitmesi programlanmışken, bu oran Z 40'da kaldı. 1976'da ise programlanan oran Z 43,5 iken gerçekleşme Z 37,9 düzeyinde oldu. İmalat sanayiine ilişkin veriler, 1973-1975 döneminde bu sektörde yalnız yatırım hedeflerinin geri-

sinde kalınmadığını, ayrıca, yatırımların istenilen alanlara yönlendirilemediğini de ortaya koyuyor. Üstelik, plan hedefleriyle uyumsuzluk kamu kesimi yatırımları açısından daha da belirgi. 1976 yılında ise özel kesimin yatırım hedeflerini aşmasına karşılık, kamu kesimi yatırımlarının gerçekleştirme oranının Z 90 dolayında kaldığı görülüyor. Oysa, Türkiye'de planlar ve programlar kamu kesimi için emredici, özel kesim için ise yol gösterici. Ancak, plan ve programların emredici oldukları alanda bile başarısız oldukları ortada. Bu durum planlamanın nitelik ve işlevi ile ilgili olarak yukarıda söylenenleri doğruluyor.

KAMU KESİMİNİN AÇIĞI BÜYÜYOR

Kamu kesiminin kendisine yüklenen görevleri yerine getirmemesinin ana nedeni, kamu gelirlerinin plan hedeflerinin gerisinde kalması olarak görülüyor, örneğin, 1973-1975 döneminde, kamu gelirleri planlanan ancak Z 82,3'üne ulaştı. Buna bağlı olarak, kamu tasarrufları sürekli olarak plan hedeflerinin gerisinde kalmakta, finansman kaynaklarının sınırlılığı ise kamu yatırımlarının gerçekleştirilmemesi sonucunu doğurmakta, örneğin, 1976 programında kamu tasarruflarının GSMH'ya oranının Z 10,8 olması öngörülüşken, gerçekleşme Z 9,7 oldu. 1977 programında bu durumun nedenleri, "kamu gelirlerinin en büyük bölümünü oluşturan vergilerin gelir ve fiyat artışlarını yeterince izleyememesi, çeşitli sebeplerle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) kaynak

İmalat Sanayi Sektörleri	Özel Kesim	Kamu Kesimi	Toplam
Tüketim malları sanayileri	174,9	132,3	163,2
Ara malları sanayileri	117,8	72,6	89,3
Yatırım malları sanayileri	65,3	30,6	55,3

KAYNAK: DPT, 1976 Yıllık Program, Resmi Gazete, 31 Ocak 1976, s.5.

Çizelge 1. Kesimlere ve sektör-
lere göre imalat sanayi yatırımlarının
gerçekleşme oranları
(1973-1975).

Güzel rüzün, Y.Prof.Dr., ODTÜ

artışlarının sınırlı kalması ve fiyat ve destekleme politikaları" olarak sayılıyor (DPT, 1977 Yıllık Program, Resmi Gazete, 11 Aralık 1976, s.9).

Vergilerin gelir ve fiyat artışlarını izleyememesini, nedeni, vergilerin yaklaşık 2/3'ünün dolaylı vergilerden oluşması, dolaysız vergilerin de % 70'e yakın bölümünü işçi ve memurların ödemekte oluşu. Buna karşılık, şirketleşmenin hızla ilerlemesine ve şirket kazançlarının hızla artmasına karşın, kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki payı artmak bir yana azalma gösteriyor. Üstelik, GSMH içinde % 25'e yakın payı olan tarımın vergilere katkısı hiç denecek derecede düşük. Başka bir deyişle tarım vergi dışı kalıyor. Buna bir de vergi kaçakçılığı ve teşvik uygulaması gibi nedenlerle uğranılan vergi kaybı eklendiğinde, vergilerin neden "gelir ve fiyat artışlarını izleyemediği" anlaşılabilir.

Özel kesime ucuz girdi ve diğer dışsal ekonomileri sağlama işlevini üstlenen KiT'lerin sürekli işletme açıklarıyla karşılaşmaları ve bu nedenle sürekli olarak devletin mali desteğine muhtaç olmaları, bunların işlevlerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Bu kuruluşların ürettikleri ürünlerin fiyatlarında gerekli dü-

zenlemelerin yapılmamasını da bu çerçevede içinde değerlendirilmeye gerekir. Öte yanda, örneğin, tarımsal destekleme politikalarının esas olarak büyük tarımcıların işine yaradığı DPT'nin kendi çalışmalarında da ortaya konan bir gerçek (DPT, Destekleme Politikası Uygulamasının Çay, Şeker Pancarı, Pamuk, Fındık Üreticileri Üzerindeki Etkileri, 1976). Bu durumda, kamu gelirlerinin ve dolayısıyla kamu tasarruflarının yetersiz kalmasını yadırgamamak gerek.

1977 programına göre, 1976'da 24,4 milyar TL olan kamu tasarruf açığı, 1977'de 39,6 milyar TL'ye yükselecek. 1976'da 50 milyar TL olan KİT finansman açığının ise 1977'de 81 milyar TL'ye yükselmesi bekleniyor. En azından KiT'lerin fiyat politikasını değiştirmeden, vergi sisteminde köklü değişiklikler bir yana, yeni vergiler bile getirmeden, kamu gelirlerinde % 39'lük artışın sağlanmasının olanaksız olduğu gerçeği, 1977 içinde gerek KiT'lerin finansman açığının, gerek kamu tasarruf açığının programda öngörülenden daha yüksek düzeylerde gerçekleşeceğini gösteriyor.

TASARRUF ORANI AZALIYOR

Ancak, tasarruf alanında görülen gelişme yalnız kamu kesimine Sığdı değil. Çizelge 2'nin incelenmesi, 1973 ve 1976 yıl-

larında iç tasarruflar/GSMH oranının planlanan düzeye ulaştığını, diğer yıllarda ise plan hedeflerinin gerisinde kaldığını göstermekte. Daha da önemlisi, 1973'de % 23,1 olan bu oranın 1976'da % 1-9,7'ye düşmüş olması. 1973 dışında diğer yıllarda kamu tasarrufları/GSMH oranı planlananın altında kalırken, 1973'de % 11,5 olan özel tasarruf/GSMH oranının sürekli olarak azalarak 1976'da % 10'a düştüğü görülüyor. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, dış tasarrufların iç tasarruflara oranı 1976'da % 22,5'e yükseldi. Bu durum, Türkiye ekonomisinin giderek daha az biriktirdiğini, bu nedenle de yatırımlarının giderek artan bölümünü dış kaynaklarla finanse ettiğini gösteriyor.

Burada Türkiye'nin iki önemli sorununun etkisi açıkça görülüyor. Bilindiği gibi Türkiye imalat sanayinin en önemli bölümünü dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları üretimi oluşturuyor, özellikle, özel kesim bu alanlarda yoğunlaşmış durumda. Bu üretim kollarının kârlılığının sürmesi, ihraç olanaklarının sınırlılığı da gözönünde tutulursa, yurtiçi tüketimin sürekli ve hızlı bir biçimde artırılmasını gerektiriyor. Bunun sonucu özel tasarruf eğiliminin azalması, öte yanda, gerek yatırım malları gerek diğer üretim girdileri açısından dışa bağımlı olan Türkiye sanayii geliştikçe, ithalat dolayısıyla da dış kaynak gereksinimi de hızla artıyor. Yatırım finansmanı için giderek artan ölçüde dış kaynak kullanılmasının ise Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığını artırdığı ortada.

Kamu kesiminde yapısal değişikliklerin yapılamamasının sonucu olarak ortaya çıkan kamu finansman açığını karşılamamanın bir yolu var ki, özellikle son yıllarda çok yoğun bir biçimde kullanılıyor: Merkez Bankası (MB) kaynaklarından yararlanmak. Başka bir deyişle, MB'nin kamu kesimine sağladığı kaynaklar sürekli ve hızlı bir biçimde artıyor. Daha önceki yıllarda olduğu gibi 1976'da da yoğun olarak kullanılan bu kaynağın, 1977'de de önemini koruduğu ve koruyacağı anlaşılıyor.

Çizelge 3'de, 1975 içinde % 28'lik artış gösteren MB kredileri-

Çizelge 2. Tasarruflar (1971 fiyatlarıyla).

	1973	1974	1975	1976 ¹	1977 ¹
GSMH (milyar TL)	218,3	234,5	251,8	649,5	703,1
Toplam yatırımlar (milyar TL)	45,6	52,3	62,0	156,6	191,0
Dış tasarruf (milyar TL)	-4,8	5,0	9,3	28,8	34,2
İç tasarruf (milyar TL)	50,4	47,3	52,7	127,8	156,8
özel (milyar TL)	25,0	26,7	26,9	65,1	78,1
Kamu (milyar TL)	25,4	20,6	25,7	62,7	78,7
Diş tasarruf/iç tasarruf (%)	-9,5	8,7	17,6	22,5	21,8
Yurtiçi tasarruf/GSMH (%)					
Gerçekleşme	23,1	20,2	20,9	19,7	22,3
Planlanan	20,8	22,0	23,2	19,7	22,3
Kamu tasarrufu/GSMH (%)					
Gerçekleşme	11,6	8,8	10,2	9,7	11,2
Planlanan	10,2	11,6	12,6	10,8	11,2
özel tasarruf/GSMH (Gerçekleşme, %)	11,5	11,4	10,7	10,0	

¹1976 fiyatlarıyla.

KAYNAK: 1976 ve 1977 Yıllık Programlar.

	3.1.1975 d)	31.12.1975 (2)	31.12.1976 (3)	1.4.1977 (4)	Artış Oranları 2/1 3/2 4/3 JIL Jii. J*
Toplam	51 377	65 659	110 781	123 433	27,8 68,7 11,4
Kamu kesimi	28 841	39 592	71 520	84 943	37,3 80,6 18,8
Kamu/toplam (X)	56,1	60,3	64,6	68,8	- - -

KAYNAK: AHKA GÜnlük Ekonomik Bültenler.

Çizelge 3. Merkez Bankası kredileri (milyar TL).

nin 1976'da Z 69 arttığı görü-
lüyor. Kamu kesimine açılan kre-
dilerin artış hızının ise Z 37'
den Z 81'e fırlaması, 1976 için-
de kamu kesiminin MB kaynakla-
rını ne denli yoğun bir biçimde
kullandığını göstermektedir.
Yalnızca 1977'nin ilk Uç ayın-
daki artışın Z 19'a ulaşması,
bu kaynağın 1977'de de önemini
koruyacağına kanıttır. Kamu ke-
simine açılan kredilerin en
önemli kalemlerini, hazineye
kısa vadeli avanslar, Devlet
Yatırım Bankası'na, KİT'lere ve
Toprak Mahsulleri Ofisi'ni açı-
lan kredilerin oluşturması, ka-
munun finansman gereksinmesinin
kaynakları konusunda yukarıda
söylenenleri doğrulamaktadır.

PIYASADAKİ FARA MİKTARI HIZLA ARTIYOR

Doğal olarak, MB kaynaklarının
kullanılması doğrudan etkisini
emisyon hacmi üzerinde göster-
miş ve 1975'de X 22,6 artan te-
davüldeki banknot miktarı 1976'
da X 27,2'lik bir artış göster-
miştir. Emisyon hacmine bağlı
olarak, 1975'de X 30,8 olan pa-
ra arzı artışı, 1976'da X 32,4
olmuştur. 1976'nın ilk üç ayın-
da emisyon hacminin Z 3,2 art-
masına karşılık, 1977'nin ilk
Uç ayındaki artış oranının.
Z 8,5 olması, bu gelişmenin
1977 içinde hızlanarak sürece-
ğini göstermektedir, önümüzde-
ki aylarda, TMO'nin ve Tarım
Satış Kooperatifleri'ne açıla-
cak kredilerin ve hazineye kı-
sa vadeli avansların önemli öl-
çüde artması bekleniyor. Bu ne-
denle, emisyonunda önemli artış-
lar olacağı ve 1977'deki artı-
şın 1976'dakini aşacağı söyle-
nebilir (Kaldı ki, net kredi
hacminin 1976'daki artışı da
I 46,1 1975'in Z 41,3 üzerin-
de gerçekleşmiş ve 1977'nin ilk
iki ayında net kredi hacminin
artış oranı X 4,9'u bulmuştur..
Oysa 1976'nın ilk iki ayındaki
artış oranı Z 1,4 idi).

DAHA HIZLI ENFLASYON

Böylesine hızlı bir emisyon,
para arzı ve kredi artışının
fiyatlar üzerindeki etkisinin
enflasyonu körükleyici yönde
olacağı açıktır» Varolan en-
deksler, 1976 içinde toptan eş-
ya fiyatlarının Z 19,1-25,3,
parakende fiyatların ise
Z 14,1-21,1 oranlarında arttı-
ğını gösteriyor. Ancak, bu en-
dekslerin enflasyon hızını ölç-
me yönünden güvenilirliklerini
hemen hemen tümüyle yitirdik-
lerini unutmamak gerekir. Başka
bir deyişle, bu endeksler, içe-
rik ve kapsamları nedeniyle,
fiyat artışlarının gerçek boyut-
larını ortaya koymamaktadır, ör-
neğin, 1976 içinde Z 25-30 do-
layında zam gören pek çok daya-
nıklı tüketim malı bu endeksle-
rin dışında kalıyor. Kimi mal-
ların Ankara'daki fiyatlarında
görülen artışlarla Ankara tüke-
tici fiyatları endeksinin kar-
şılaştırılması, bu endekslerin
ne ölçüde gerçeği yansıtabildi-
ğini ortaya koyuyor. Çizelge 4*
de yeralan 21 maldan yalnızca
dördünün fiyatı 1974-1976 ara-
sında Z 38'den az bir artış gös-
termiştir. Geriye kalan 17 malın
fiyatlarında görülen artış oranı
ise Z 48-136 arasında değişmiş-
tir. Endekslerin fiyat artışla-
rını gerçeğe uygun bir biçimde
yansıtmamasının bir diğer nede-
ni ise özellikle 1976'da Z 50'
ye yakın artış gösteren konut
kiralalarını içermemeleridir. Bu
nedenle 1976'daki fiyat artış-
larının, endekslerin gösterdi-
ğinden daha büyük olduğu kolay-
lıkla söylenebilir. Bir seçim
yılı olan 1977'de önceki yıllar-
a oranla daha liberal bir pa-
ra-kredi politikasının izlene-
ceği gözönünde tutulduğunda,
fiyat artışlarının hızlanacağı-
nı söylemek yanlış olmaz (Kaldı
ki, 1977 programında bile kamu
tüketim harcamalarının hesap-
lanmasında Z 10,8'lik, yatırım
harcamalarında ise Z 22,8'lik
bir fiyat artışı varsayılmış-

tır. Bu, kamu harcanabilir ge-
lirinin hesaplanmasında Z 17'
lik fiyat artışı varsayımına
yolaçmıştır).

SORUMLU İŞÇİ ÜCRETLERİ Mİ?

Yüksek düzeydeki fiyat artışla-
rının yolaçtığı olgulardan bi-
risi, sermaye çevrelerinin iş-
çi sınıfına ve onun kuruluşla-
rına yönelttiği eleştiri ve
saldırıların 1976'da yoğunlaş-
ması ve şiddetlenmesi oldu. Bur-
juvazinin sözcüleri hep birden,
işçi sınıfının ekonomik-demokra-
tik örgütleri olan sendikalara
yüklediler. Bunu yaparken de,
yakınmalarını iki ana konuda
yoğunlaştırdılar. Bunlardan bi-
rincisi, Türkiye'deki ücret ar-
tışlarının çok yüksek olduğu
ve fiyat artışlarının, en azın-
dan verimlilik artışlarının
önünde gittiği. Bu nedenle de,
Türkiye'deki enflasyonun ücret
artışlarından kaynaklandığını
ileri sürüyorlar. Bir de, özel-
likle son yıllarda grevler ne-
deniyle uğranılan çalışma zama-
nı kaybının ciddi boyutlara
ulaşmasından yakınıyorlar. Tür-
kiye Ticaret Odaları, Sanayi
Odaları ve Ticaret Borsaları
Birliği'nce hazırlanan "Dördün-
cü Beş Yıllık Kalkınma Planı
Genel Stratejisi Hakkında Tav-
siye ve Teklifler" adlı rapor-
da daha da ileri gidilip şu gö-
rüş ileri sürüldü: "İşçi ücret-
lerinin normal dışı yükselişi
aslında istihdamı daraltmakta,
döviz sarfiyatı gerektiren ko-
nulara ödemeler dengesini boz-
makta, üretim ve yatırımları
yavaşlatmakta, fiyat yükselme-

Nallar	1974	1976	1-76 İndeks (1974:100)
Ekak	240	437	182
Pirinç	1195	1297	109
Bulgur	473	627	133
Patates	219	439	200
Nohut	667	896	134
Kuru Soğan	238	561	236
Toz Seker	540	805	149
Siğir Et1	2463	3656	148
Yumurta (tane)	104	142	137
Zeytin	1466	2192	150
Ođun KİMiril (kg)	180	290	161
Süt	467	838	179
Kasar Peyniri	3529	5515	156
Beyaz Peynir	2017	3333	165
Yoğurt	627	1094	174
Kahve (çekilmiş)	3567	6400	179
Çay	3500	6500	186
Koyun Et1	2435	4071	167
Tavuk (teriz)	2479	3778	152
Ven1 Rakı	3571	5714	160
Ođun (kg)	52	77	148
Ankara tüketici fiyat endeksi	138

KAYNAK: DİE. Aylık İstatistik Bülteni, 1976,
XI-XII, s.62. 85.

çizelge 4. Ankara'da kimi
malların fiyatları
(birim/krş).

lerine ve enflasyona yolaçmaktadır" (Cumhuriyet, 30 Mart 1976). Böylece, Türkiye'nin neredeyse tüm ekonomik sorunları ücret artışlarına bağlanmış oluyordu.

Sermayenin bu görüş açısı onun bu konudaki öneri ve isteklerini de belirledi. Herşeyden önce, ücretlerin dondurulması, en azından ücret artışlarının sınırlanması isteklerinin başında geliyor. Bu konuda, hazırladığı bir raporda, Türkiye'deki enflasyonun önlenmesi için bir an önce alınması gerekli en önemli önlemler arasında ücretlerin ve maaşların dondurulmasını öneren IMF (Uluslararası Para Fonu)'in desteğini aldılar (Cumhuriyet, 29 Mart 1976). Arkadan, çalışma hayatını düzenleyen yasaların işçiler lehine olduğu ve daha dengeli bir çalışma düzeni kurmak için, değiştirilmeleri gerektiği savı sürüldü. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri bu konuda şunları söylüyordu: "Çalışma mevzuatımız başlangıçtan beri daima tek yanlı ve işçi yararına düşüncelerle düzenlenmiştir. Aynı durum, sendikalar ve toplu sözleşme mevzuatında da görülmekte ve bütün hükümler denge prensibinden uzaklaştırılarak işçi kesimini himaye anlayışına dayandırılmış bulunmaktadır... Buna karşılık, işveren hakları kademe kademe kısıtlanarak sosyal barışın ilk şartı olan işveren-işçi dengesi önce mevzuat tarafından bozulmuştur" (Cumhuriyet, 20 Mart 1976). Ege Sanayi Odası Başkanı da, "bugünkü uygulama ile toplu pazarlık daima işçi yararına işleyen bir mekanizma olmuştur" diyordu (Politika, 8 Mart 1976). Bu nedenlerle, sermaye çevreleri, işçilerin yararına ağırlık verdiğini iddia ettikleri bu sistemin kendi lehlerine ve "ülkemizin sosyal ve ekonomik şartlarına uygun bir biçimde değiştirilmesini" istiyorlar. Grev hakkına, kıdem tazminatına, referanduma, haftada iki gün tatile karşı çıkmaları da buradan kaynaklanıyor.

İŞÇİ HAKLARINI KISMA ÇABALARI

Yanlışlığı ve yanıltıcılığı pek çok kez gösterilmiş (örneğin, "Sermaye Ne İstiyor?" TİB Aylık Bülteni, Mayıs 1976, n.23) bu görüşlerin ve savların amacı,

işçi sınıfının uzun mücadeleler sonucu elde ettiği hakların kısıtlanması ve giderek ortadan kaldırılması. Ağustos başında, Hükümetin, yeterince örgütlenmemiş olduklarından ve siyasal dengenin işçiler lehine bozulmuş olduğundan yakınan sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda iki yasa tasarısı hazırlanmakta olduğu ortaya çıktı. Tasarılarından birisi, "ücret artış taleplerini engellemek, ücret, fiyat ve genellikle gelir artışlarını düzenlemek" amacıyla "Ücret, Fiyat ve Gelirler Kurulu" kurulmasını öngörüyordu, ikinci tasarısı ise, "genel ve katma bütçeli dairelerle, kamu iktisadi kuruluşlarında çalışan" işçilerle toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili ve Başbakanlığa bağlı "Merkezi Toplu İş Sözleşme Kurulu" kurulması amaçlanıyordu (Cumhuriyet, 4 Ağustos 1976). Bu iki tasarının da asıl amacı, gerek kamu kesiminde gerek özel kesimde işçi ücretlerindeki artış isteklerini engellemektir. Bu nedenle de işçi sendikalarının karşısına tek bir güç olarak çıkmak öngörülmüyordu. Bu girişimlere, işverenlerin grev ve lokavt fonlarını artırmalarını ve bu fonlara yaptıkları katkıların vergi dışı kalması konusundaki yargı kararını, grev yasağının genişletilmesine ve işçi-memur ayırımına ilişkin çalışmaları, işverenlerin ödemekle yükümlü oldukları kıdem tazminatlarını devletin sırtına yüklemekle amacını güden Kıdem Tazminatı Fonu yasa tasarısını hazırlama gibi gelişmeleri de eklemek gerek. Bütün bunların ortaya çıkardığı gerçek, sermaye çevrelerinin karşı karşıya buldukları sorunların çözümü için faşizan önlemlerden medet umar hale geldikleridir. Bu sorunun bir yanı sıra şöyle açıklanabilir: Türkiye uzun bir süredir tüketim malı üretimine ağırlık veren bir ithal ikamesi politikası izledi. Ancak bu tür bir gelişmenin sınırlarına varıldı artık. Sermaye çevrelerinin ve siyasal iktidarın belli kesimlerinin üretim araçları üretimine geçme zorunluluğundan söz etmelerinin temel nedeni de burada yatıyor. Türkiye sanayinin AET'ye açılma zorunda olması da bu gereksinmeyi güçlendiriyor. Ancak, üretim araçları üretimine geçiş, büyük ölçekli, mali portesi büyük yatırımları

gerektiriyor, işçi ücretlerindeki artışları durdurarak, yada yavaşlatarak sömür oranını artırmak, gerekli fonları sağlamanın bir yolu olarak görülüyor. Ayrıca, dış rekabete açılma da sermaye çevrelerini ücretleri düşük düzeyde tutmaya zorluyor. Kısacası, Türkiye sanayinin bugün içinde bulunduğu sorunları çözenin maliyeti işçi sınıfına ödetilmeye çalışılıyor.

ARTAN İSSİZLİK

1976'nın önemli özelliklerinden birisi, işsizliğin Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi olma niteliğini sürdürmesi oldu. İşçi Bulma Kurumu istatistiklerine göre, iş isteyenlerle açık işler arasındaki fark giderek büyümekte, işsizlerin sayısının açık işlerin sayısının iki katını geçmesi (1974'de 1,4 katı), sorunun boyutlarının giderek büyüdüğünü gösteriyor. Bu gelişmenin bir nedeni de Batı Avrupa'ya işçi göndermenin hemen hemen tümüyle kesilmiş olması. Özellikle 1973 öncesinde Türkiye'deki işsizlik sorunu konusunda bir emniyet supabı görevi gören bu alanın kapanması, işsizlik sorununu daha da şiddetlendirdi. Aynı zamanda, yurtdışına işçi göndermenin olumsuz yanlarını da sergiledi; bunun, Türkiye'yi dışa bağımlı kılan zincirin bir diğer halkasını oluşturduğunu ortaya koydu. Batıdaki bunalımın nasıl bu yoldan da Türkiye'ye aktarıldığını gösterdi, işsizliğin boyutlarının büyümesi, kuşkusuz, uzun süredir enflasyonla işsizliği bir arada yaşayan Türkiye için yeni bir olgu değil. Ancak Türkiye-kapitalizminin bu alandaki başarısızlığını çok iyi bir biçimde sergiliyor.

SÜREKLİ DİŞ TİCARET AÇIĞI

Türkiye'de artık alışılmış olan olgulardan bir diğeri de dış ticaret açığı. 1976, bu açıdan da önceki yılları aratmadı. Her ne kadar, kimi tarımsal üründe ve özellikle pamukta, stokları tüketmek pahasına gerçekleştirilen yüksek ihracat nedeniyle, dış ticaret açığı 1975'dekinden 170 milyon dolar daha az oluyorsa da, işçi döviz girişlerinin azalması sonucu, durum 1975'e oranla daha da kötüleşti. Kaldı ki, dış ticaret açığının azalması, büyük ölçüde, ithala-

ti kısıtlayıcı, engelleyici önlemler (örneğin, transferlerin geciktirilmesi, teminat oranlarının yükseltilmesi, vb. gibi) yoluyla gerçekleştirildi. Bu durum, kuşkusuz, yüksek oranda dış girdi kullanan sektörlerde üretimi yavaşlatıcı bir etki yaptı. 1977 yılının ilk iki ayına ilişkin veriler, bundan önceki yıllardaki eğilimlerin şiddetlenerek sürdüğünü ortaya koyuyor, örneğin, 1976'nın ilk iki ayında 219 milyon dolar olan dış ticaret açığının 1977'nin aynı döneminde 608 milyon dolara çıktığı görülüyor, tıccı dövizlerinde geçen yıla göre bir artış görülmele birlikte, 1977'nin ilk iki ayındaki girişlerin 1975'in aynı döneminden X 25 daha az olduğu da ortada.

Hükümet bu durum karşısında, herşeyden önce ithalatı engellemeye, yavaşlatmaya çalıştı, örneğin, 8 Nisan 1977 itibariyle, 750 milyon dolarlık ithalat için Türk Lirası karşılıkları yatırıldığı halde döviz transferinin yapılmamış olduğu görülmektedir. İzlenen politikanın bir diğer aracı ise zaman zaman yapılan "para ayarlamaları" ile Türk parasının değerinin düşürülmesi oldu. Örneğin, 1976 yılbaşından günümüze dek Türk parasının değeri bu yoldan X 17 oranında düşürüldü (dolar karşısında). Alman markı karşısındaki değer kaybı ise % 23'ü buldu. Bu arada, ihracatta vergi iadesi kapsamının genişletilmesinin ve iade oranlarının artırılmasının, yada döviz gelirlerine, kaynaklarına göre farklılaştırılmış kur uygulaması (işçi dövizlerinde olduğu gibi) türünden önlemlerin, kıs-

mi ve gizli devalüasyonlar anlamına geldiğini belirtmek gerekir. Öyleyse, Türk Lirasının değeri, resmi kurdaki değişmelerin de ötesinde bir düşüş göstermiştir. Avrupa borsalarında Türk Lirasının değerinin resmi kurundan daha düşük olması, bu tür uygulamaların 1977'de de süreceğini göstermektedir.

BURJUVAZİ İÇİN TEK YOL DIŞ BORÇLANMA

Dış ticaret açığını finanse etmek için bir yanda rezervler hızla eritilirken, öte yanda da dış borçlanmaya gidildi. Rezervlerdeki azalmanın özellikle 1977 içinde hız kazandığı görülmektedir. Nisan 1977 başındaki döviz rezervi, Türkiye'nin bir aylık ithalatını karşılayabilecek düzeye düşmüştür (557 milyon dolar). Oysa, IMF üç aylık düzeyi kritik olarak nitelenmektedir. Brüt döviz rezervlerinden kısa vadeli döviz borçlarının çıkarılmasıyla bulunan net döviz rezervlerinde-ki düşme ise çok daha hızlı olmuş ve son bir yıl içinde net rezervlerde 2,5 milyar dolarlık bir azalma görülmüştür (Nisan 1977 başındaki net döviz rezervi: -3.7 milyar dolar). Bunun nedenlerinden birisi, son yıllarda izlenen dış borçlanma politikasıyla yakından ilgili. Çünkü, Avrupa piyasalarında dolayan ve "sıcak para" diye nitelenen özel fonlar "Döviz Çevrilebilir Mevduat Hesapları" (DÇM) aracılığıyla Türkiye'ye çekilmeye çalışıldı. DÇM hesaplarına yatırılan dövizlere bankaların ödediğı faiz cari faiz haddinden % 1,75 puan da-

ha yüksek. Ancak, uygulamada bunun daha da arttığı görülüyor. Bu hesaplarda biriken dövizler karşılığında bankalar sanayicilere kredi açabiliyor. Türk parasının değerinde yapılacak bir değişiklik sonucu bankaların uğrayacağı zararı ise MB karşılıyor. 1976 yılında yapılan "kur ayarlamaları" nedeniyle MB'nın uğradığı zarar 4 milyar TL'yi bulmuştur. Öte yanda, DÇM hesapları yoluyla dışardan borç alma Türkiye'nin giderek artan bir dış borç yükü altına girmesini zorunlu kılıyor, önemli bir bölümü (% 60) bir yıl ve daha kısa vadeli olan bu hesaplardaki dövizlerin çekilmesi MB kaynaklarını zorlayacağından, vadelelerinin uzatılması yada yeni borçlanma kaynakları bulunması için sürekli çaba harcıyor. Kaldı ki, bugünkü ithalatın finansmanında kullanılan bu kredilerin, gelecek yılın ihracat gelirleri kullanılarak ödemesi gerek. Bu ise ihracatta önemli sıçramaları zorunlu kılıyor. Eğer bu sıçrama gerçekleşmezse, dış borçlanmanın hızla artması zorunlu oluyor.

DÇM hesaplarının bir başka olumsuz etkisi daha var. Bu hesaplar aracılığıyla, MB'nın denetimi dışında bir ithalat finansman ve kredi kaynağı yaratılmış oldu. Özel kesimin MB kredilerini kullanımının yavaşlamasının önemli bir nedeni burada yatıyor. Böylece bir yanda ülke içindeki enflasyon körüklenmiş olurken, diğer yanda da plan gereklerine uygun bir para ve kredi politikası uygulama olanağı iyice azalmış oluyor, özel bankalarda biriken DÇM dövizleri bu bankaların spekülasyonlu ithalatı finanse etmelerine de olanak sağlıyor. Burada önemli olan bir diğer olgu da, DÇM hesaplarının X 70'inin üç büyük özel bankanın elinde toplanmış olması. Bunun bankacılık alanındaki tekelleşme eğilimlerini güçlendirdiğine kuşku yok. 1977'nin ilk aylarında dış ticaret açığının hızla artması, hükümetin dış borçlanma konusundaki çabalarını artırmasına yolaçtı. Buna koşut olarak DÇM hesaplarında da oldukça hızlı bir gelişme görüldü ve yılbaşında 1,8 milyar dolar düzeyinde olan bu hesaplardaki döviz miktarı 8 Nisan 1977 itibariyle 2,1 milyar dolara yükseldi. Yukarıda da belirtildiğı gibi,

Çizelge S. Dış ticaret ve işçi dövizleri (milyon dolar).

Yıllar	İthalat	İhracat	Acık (1)	İşçi Dövizleri (2)	(2) - (D)
1973	2 086,2	1 317,1	769,1	1 183,3	414,2
1974	3 777,6	1 532,2	2 245,4	1 426,3	-819,1
1975	4 738,7	1 401,1	3 337,6	1 312,3	-2 025,3
1976	5 128,6	1 960,2	3 168,4	982,7	-2 185,7
Ocak-Şubat					
1975	714,3	236,9	477,4	217,1	-260,3
1976	745,4	526,6	218,8	128,2	-90,6
1977	943,7	335,7	608,0	151,7	-456,3

KAYNAK: ANKA, Günlük Ekonomik Bültenler.

net rezervlerin 1977 içinde hızla azalmasının (650 milyon dolar) altında yatan en önemli neden bu.

SORUNUN KAYNAĞI : SANAYİN YAPISI

Görüldüğü gibi dış ticaret alanında izlenen politikaların ortak özelliği, geçici önlemlere ağırlık verilmesi. Oysa, bugünkü durumun temelinde Türkiye'nin dış ticaretinin yapısal özellikleri yatıyor. Herşeyden önce, Türkiye esas olarak tarıma ve madencilik dayalı, ağırlığını üç dört ürünün oluşturduğu (toplam ihracat gelirinin Z 50'ye yakın bölümü fındık, tütün, pamuk ve kuru üzümden sağlanıyor) bir ihracat yapısına sahip. Sanayi ürünleri ihracatının Z 70'e yakın bölümü ise, gıda, dokuma, orman ürünleri, vb. gibi tarıma dayalı sektörlerin ürünlerinden oluşuyor. Türkiye'nin ihracat ettiği ürünlerin bir özelliği de gelir esnekliklerinin düşük olması. Diğer ülkelerin bu ürünlere talebi, gelirlerindeki artışa oranla daha yavaş geliyor. Bu nedenle Türkiye'nin bu ürünlerin ihracatında önemli atılımlar, sıçramalar gerçekleştirmesi beklenemez. Tarıma dayalı olmaları da üretimde büyük sıçramaları, en azından kısa dönemde, olanaksız kılıyor, ihracatı esas olarak Türkiye dışındaki koşullarla belirlenen bu ürünler kapitalist dünyadaki gelişmelere karşı çok duyarlı. Son yıllarda kapitalist dünyada görülen bunalımın Türkiye ihracatı üzerindeki olumsuz etkileri bu bir kez daha doğruladı. Türkiye, bu dış gelişmeleri etkileme olanağının olmaması bir yana, aksine, bu yoldan bunalımı ithal ediyor.

Buna karşılık, tüketim malları üretimine yönelik sanayi yapısı, Türkiye'nin kimi basit tüketim malları dışında sanayi ürünü ihraç etmesini engelliyor. Dayanıklı tüketim malları ile kimi yatırım malları açısından da benzer bir durum var. Bu alanlarda çalışan kuruluşların montajcı niteliği taşıması ve geniş ölçüde ithal malı girdi gerektirmesi, dışarıyla rekabeti ve dolayısıyla ihracatı olanaksız kılıyor, öyleyse, ihracatın yavaş gelişmesinin temelinde Türkiye'nin sanayi yapısının geriliği ve te-

melde tüketim malları üretimine dönük olması yatıyor.

İthalatın yapısı da Türkiye'nin sanayi yapısını yansıtıyor. Yatırım malları ve hammadde ithalati, ithalatın % 95'lik bir bölümünü oluşturuyor. Yatırım malları ithalatının nedeni sanayi tüketim malları üretimine dönük olması ve dolayısıyla yatırım mallarının yurt içinde üretilmemesi. Sanayi montajcı niteliği ve kullandığı girdiler açısından büyük ölçüde dışa bağımlı olması ise hammadde ithalatının yüksek olması ve hızla artması sonucunu doğuruyor. Gerek yatırım malı, gerek hammadde açısından dışa bağımlı olan sanayi üretimi arttıkça ithal gerekleri de artıyor. Ertuğrul Soysal bunu açık seçik ortaya koyuyor: "dışa bağımlı olan Türk sanayii tüketiciye mal ürettikçe dışardan daha çok satın almaya, fakat ihraç edemeyerek dış ticaret dengesizliğinin artmasına zorlanmaktadır" (Cumhuriyet, 19 Nisan 1976).

Bu yapısal özelliklere bir de dış ticaret hadlerinin sürekli olarak Türkiye'nin aleyhine gelişmesi eklendiğinde, dış ticaret açığının neden sürekli olarak arttığı kolayca anlaşılabilir. Görülüyor ki, Türkiye'nin dış ticaret alanında karşılaştığı sıkıntıların, güçlüklerin kökeninde, tüketime yönelik, kullandığı makine-teçhizat, hammadde ve sermaye yönünden dışa bağımlı, montajcı niteliği ağır basan sanayi yapısı yatmakta. Dolayısıyla sorun bir dış ticaret değil, sanayileşme sorunu. Dış ticaretteki darboğazla ilgili olarak bugüne kadar alınan önlemler ise sorunu ertelemenin ötesine gitmedi. Ancak, 1977'nin başlarındaki gelişmelerin de gösterdiği gibi, bu tür geçici yöntemler sorunun daha da büyük ölçekte ortaya çıkmasını önleyemiyor.

1976 yılındaki ekonomik gelişmelerin incelenmesi, bu yılın diğerlerinden farklı olmadığını gösterdi. Bunun böyle olması da doğal. Çünkü, Türkiye ekonomisinin sorunları yapısal nitelikte ve izlenen gelişme, daha da özeldir sanayileşme yolunun olağan sonuçları olarak ortaya çıkıyor. Örneğin, yüksek oranda dış girdiye dayalı, sözde ithalat ikamesi politikası, ödemeler dengesi güçlüklerinin ana

nedenini oluşturuyor. Artık sermaye çevrelerinin bile kabul etmek zorunda kaldığı gibi, seçilen sanayileşme yolu ithalat gereklerinin hızla artmasına yol açıyor. Öte yanda, bu politikanın tüketim malları üretimine yönelik olması, özel tasarruf eğiliminde görülen gelişmelerin arkasındaki nedenlerden birisi. Kamu tasarruf açığının arkasında da benzer yapısal nedenler yatıyor.

YAPISAL SORUNLARA GEÇİT ÇÖZÜMLER : BURJUVAZİNİN ÇIKMAZI

Ancak 1976'da iyice belirginleşen bir olgu daha var: yapısal nedenlerden kaynaklanan bu sorunların çözümünde köklü, yapısal değişiklikler yerine, geçici önlemlere gidiliyor, yapısal bunalım, ertelenerek geçiştirilmeye çalışılıyor. Oysa, hastalığın belirtilerini ortadan kaldırarak hastalıkla savaşılmayacağı da ortada. Türkiye ekonomisinin her yıl aynı sorunlarla, fakat giderek artan boyutlarda, karşılaşması bunun en iyi kanıtı. Bunalımı ertelemeye yönelik geçici önlemlere en iyi örnek ise, ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesinde DÇM hesaplarının kullanılması. Oysa, eldeki veriler, bu hesapların, ödemeler dengesinin geleceğini tehlikeye düşürdüğünü, bugünkü bunalımı ertelerken yarınki bunalımın boyutlarını artırdığını ortaya koyuyor. Geçici önlemlere diğer bir örnek, kamu kesiminin finansman zorluklarının, giderek artan bir ölçüde MB kaynaklarının kullanılması ile aşılına çalışılması. Sorunlar ortadayken ve bunların kaynağında Türkiye ekonomisinin, özeldir de sanayi yapısının yattığı artık sermaye çevreleri tarafından bile yadsınmazken, neden geçici önlemlerle "durumun idaresi"ne çalışıldığı ve köklü önlemlere gidilemediği üzerinde durmak gerekir. Çünkü Türkiye kapitalizminin ve dolayısıyla burjuvazisinin çıkmazı burada yatıyor.

ANA SORUN : SINIFSAK GÜÇLER DENGESİ

Sözü edilen bu durumun temel nedeni, Türkiye'deki sınıfsal güçler dengesi ve bunun ortaya çıkardığı siyasal sınırlamalar. Burada sözkonusu olan, bir yanda burjuvazi ile emekçi sınıf

ve tabakaların karşılıklı konumları ve güçleri, öte yanda burjuvazinin kendi içindeki gruplar arasındaki güç ilişkileri ve, kuşkusuz, devletin sınıfsal niteliği. Bunu, finansman sorunu ile ilgili olarak şöyle açıklama olanağı var:

(a) Bilindiği gibi, kamu kesimi sürekli açık veriyor. Bunun bir sonucu olarak devlet giderek artan ölçüde iç borçlanmaya gidiyor. Eğer bu yel başarılmazsa, MB kaynaklarına başvuruluyor. Yani, ülkedeki para arzının artırılmasına gidiliyor. Bunun en önemli sonucu ise enflasyon.

Bu durumu düzeltmek için, her şeyden önce, vergi sisteminin değiştirilmesi gerekli. Örneğin, vergi dışı kalan tarımın vergilendirilmesiyle devlet çok önemli bir gelir kaynağına kavuşabilir. Bir başka önlem, KİT'lerin işletme açıklarının giderilmesi. Ancak, burjuvazinin içindeki güç dengesi, tarımın vergilendirilmesini gündem dışı bırakıyor, öte yanda, KİT'lerin işletme açıklarını gidermek amacıyla fiyat politikalarını yeniden düzenleme de, "özel kesime ucuz girdi sağlama" işlemleriyle çatıştığı için uygulamaya konmuyor. Çünkü, özel kesim KİT'lerin sağladığı bu tür bir dışsal ekonomiyi zorunlu görüyor. Ayrıca, teşvik uygulaması nedeniyle kamu kesiminin uğradığı kaybin azaltılması da sözkonusu değil. Çünkü burjuvazi, teşvik uygulamasının daraltılması yada kaldırılması bir yana, bugünkü uygulamayı yeterli bulmayarak genişletilmesini savunuyor. Aynı nedenlerle, yüksek gelir gruplarının ve şirketlerin vergi oranlarının artırılması da sözkonusu olmuyor.

Vergi sisteminin değiştirilmesi ve kamu gelirlerini artıracak diğer önlemlere başvurulmamasının sonucu olarak, devlet MB kaynaklarını kullanmaya yöneliyor. Bunun sonucu ise enflasyonu körüklemekten öteye geçmiyor. Bir başka çözüm ise, memur maaşlarının fiyatlara oranla çok daha yavaş artmasını sağlayarak, kamu harcamalarını kısıtlamada aranıyor. Önemli olan, hangi yol kullanılırsa kullanılsın, burjuvazinin sorunlarının yükünü emekçi sınıf ve tabakalara yüklediği.

(b) Özel kesimin finansman sorunu da benzer bir durumu sergiliyor. Bir kez, kamu fonlarını özel kesime aktarma olanakları artık iyice sınırlı. Çünkü kamunun kendisi sıkıntı içinde. Fiyat politikası (iç ticaret hadleri) aracılığıyla tarımdan sanayiye fon aktarımı özel kesim için bir diğer önemli kaynak. Ancak, sanayi burjuvazisinin, en azından günümüzde, tarım burjuvazisinin desteğine gerek duyması, bu yoldan yapılabilecek aktarımları sınırılıyor. Kredi olanaklarının artırılması ise enflasyonu körükleyici etki yapıyor. Kredi olanaklarının farklı gruplar (örneğin, ticaret, sanayi, inşaat) arasında yeniden dağıtılması, burjuvazinin içindeki güç ilişkileri gözönünde tutulduğunda, kısa dönemde sanayiye önemli ölçüde ek fon sağlayacak bir yol olarak gözüküyor. Bankaların farklı sermaye grupları arasında paylaşılması (Koç grubu: Garanti Bankası, Sabancı grubu: Akbank, İnşaatçılar: Yapı ve Kredi Bankası, vb.) konusunda 1976'da görülen hareketliliğin altında yatan da bu konudaki uzun dönemli hesaplar oluyor. DÇM hesaplarında biriken fonlar, bu açıdan ele alındığında, özel kesime kimi kolaylıklar ve olanaklar sağlıyorsa da, sanayicilerin yüksek faizlerden yakınmalarını önleyecek ölçüye ulaşmıyor. Böylece, kendi içindeki ittifaklar nedeniyle kimi çözümler gündem dışı kalınca, burjuvazi çözümü başka yerlerde arıyor ve örneğin, işçi ücretlerini kısıtlama, sınırlamaya çalışıyor. Ancak, işçi sınıfının ve yandaşlarının kararlı ve bilinçli mücadelesi bu tür girişimleri, en azından şimdilik sonuçsuz bıraktı. Böylece, Türkiye sanayinin geriliğinden kaynaklanan sorunların çözümünün yükünü emekçilere yüklemeye çalışan burjuvazinin bu alandaki çabaları boşa çıkarılmış oldu. Burjuvazinin yeni örgütlenme çabaları (Hür Teşebbüs Konseyi), bu konudaki girişimlerini yinelemek için saflarını sıklaştırmakla meşgul olduğunu gösteriyor. Üstelik bu kez, gerçekte can düşmanı olduğu esnaf ve sanatkârı da yanına çekmeyi amaçlıyor.

Burjuvazinin içindeki görüş ayrılıklarının önemli bir rol oynadığı bir başka alan da AET - Türkiye ilişkileri. Türkiye sa-

nayinin geleceğini tehlikeye düşüren Katma Protokol'un uygulanması ilerledikçe, burjuvazi içindeki görüş ayrılıkları su yüzüne çıkıp, belirginleşti. Bu ayrılıklar nedeniyledir ki siyasal iktidar bir türlü AET ile ilgili görüşünü saptayamadı ve bu konudaki görüşmelerin sürekli olarak ertelenmesi yoluna gidildi.

ÇÖZÜMÜ SİYASAL MÜCADELE BELİRLEYECEK

Görülüyor ki, burjuvazi ile emekçi sınıf ve tabakaların görece güçleri ve burjuvazinin içindeki ittifaklar yapısı, Türkiye sanayinin yapısından kaynaklanan sorunlara köklü çözümler getirilmesini engelliyor. Bunalımı erteleyerek geçiştirme yöntemleri ise bir yanda sorunların yoğunluğunu giderek artırırken, öte yanda da enflasyonu körükleyici ve dışa bağımlılığı artırıcı bir etki yapıyor. Olaya böyle bakıldığında, Türkiye'nin özellikle son yıllarda karşılaştığı güçlüklerin çözümünün siyasal mücadele alanında belirleneceği açıklık kazanıyor. Bu alanda ortaya çıkacak yeni durumlar, yeni güç ilişkileri ve ittifaklar, karşılaşılan sorunlara köklü çözümleri olanaklı kılacak. Bu ise işçi sınıfının ve yandaşlarının politikaya tüm ağırlıkları ile katılmalarını zorunlu kılıyor.

Salt ekonomik açıdan bakıldığında, 1977 için pek fazla iyimser olamamak gerek. Çünkü Sfiçim yılı, seçim ekonomisi demek. Bu ise, sonuçları ne olursa olsun, oy getirici önlemlerin alınması anlamına geliyor. Yeni hükümetin kurulup çalışmaya başlaması ise sonbaharı bulacak. Bu koşullar altında, 1977'de, karşılaşılan sorunların çözümünde önemli adımların atılmasını beklemek zor. Kaldı ki, bu konuda nelerin yapılabileceğini, yeni iktidarın niteliği belirleyecek. "Halktan yana" bir iktidar oluşturulabilirdi takdirde neler olabileceği konusunda da, eğer CHP Programı bir ölçüt olabilirse, iyimser olmak için zaman erken. Çünkü Programda yeralan soyut ilke ve önerilerin nasıl somutlaştırılacağı henüz bilinmiyor. Sözün kısası, 1977, Türkiye halkı için bundan öncekilerden pek farklı olmayacağı benziyor.